

דף שבועי

בס"ד

פרשת תולדת, תשפ"ד, מספר 1544

יצחק בגרר

יצחק עתשלו

מההמשך שהיא נלוותה אליו. עובדה זו מובנת מאליה, כי איך ישאיר יצחק את אשתו לבד בארץ בעת הרעב? אך אותה שאלה ראויה להישאל על הבנים: איך עזבו יצחק ורבקה את יעקב ועשו בכנען, הסובלת מרעב? התשובה האינטואיטיבית היא שלא נטשו אותם, אלא הבנים התלוו אליהם ושהו איתם בגרר, ויש לכך סימוכין. שהרי בדור הקודם, כשירד אברהם למצרים הביא עימו את לוט, ועל אף שבירידתו הכתוב אינו מזכירו, מייד בעלייתם ממצרים, הכתוב נוקב בשמו של לוט כחלק מפמלייתו של אברהם. היינו מצפים אם כן, שכאשר יצחק חוזר ארצה ומגיע לבאר שבע, יזכיר לנו הכתוב את נוכחותם של יעקב ועשו עימו. אך כאמור, שמוותיהם נעלמו מכול וכול.

יכולנו להניח שהכתוב מתאר כאן רק דמויות שנוטלות חלק חשוב בעלילה, כמו לוט ורכושו שגרם בהמשך למריבה בין רועיו לרועי אברהם, לפרידתו מדודו ולירידתו לסדום, ואילו בסיפורנו, ייתכן שהבנים לא תרמו כלום למתרחש בגרר, ועל כן הכתוב מתעלם מהם. אך הנחה זו אינה מספקת תשובה לחסרונות בולטים יותר של פרטים בתוך שרשרת העלילות בגרר.

שלוש קושיות על פרשיות יצחק בגרר

ראשית, רבקה עוברת אירוע דומה למה שקרה לשרה פעמיים, אך כששרה נלקחה לבית המלכות במצרים ובגרר, היא הייתה עדיין עקרה ללא ולד. יתרה מזו, על אף שנלקחה במצרים (בהיותה כבת 65) בשל יופייה, כשאבימלך לקח אותה לא ברור אם היה זה משום שחשק בה או שמעמדה כאישה חשובה גרם לכך. בכל מקרה, פשוט היה (יחסית) להציגה כאחותו הרווקה של אברהם, שהרי לא היו ילדים מסביבה. אך איך הצליח יצחק להציג את רבקה כרווקה? איך הסביר את נוכחותם של הבנים?

רמב"ן התייחס לבעיה זו ותירץ, שיצחק הציג אותם כבנים של אישה אחרת, אך העיקר חסר מן הספר; אם כך תירץ יצחק את נוכחותם, מדוע המקרא אינו מפרש לנו זאת. ועוד, כשגילה אבימלך את הקשר האמיתי בין יצחק ורבקה, שכן ראה ש"יצחק מצחק את רבקה אשתו" (בר' כו:ח), זהו תיאור המתאים לזוג צעיר. אך לפי המדרש הייתה רבקה לכל הפחות בת חמישים, שהרי לפי רוב כת"י ב"סדר עולם" היא נישאה כשהייתה בת 14, ולפי הכתוב ילדה לאחר עשרים שנות נישואים. לכן הייתה בת 34 כשילדה את

פרשתנו בנויה משלוש יחידות ספרותיות. הראשונה היא לידת בני יצחק ורבקה, גדילתם, כולל מכירת הבכורה של עשו ליעקב. האחרונה היא עלילת הברכה ה"גנובה", תגובתו הזועמת של עשו ובריחת יעקב חרנה. הדמויות המרכזיות בשתי יחידות אלה הן התאומים יעקב ועשו, ורבקה האם הפעילה בתפילה (בתחילת הפרשה) ובהדרכת בנה האהוב (במהלך גנבת הברכות), בעוד שיצחק נמצא יחסית ברקע ומוצג כפסיבי בשתי יחידות אלה.

היחידה האמצעית בפרשתנו (בר' כו:א-לג) היא היחידה הבלעדית במקרא המוקדשת לאב המסתורי, יצחק בן אברהם. ביחידה זו שמונה תת-יחידות עם יחס סיבתי ניכר ביניהן. היא כוללת את כוונת יצחק לרדת למצרים מפני הרעב, כפי שעשה אביו (שם:א), הגילוי הראשון של ה' ליצחק והוראתו "גור בארץ הזאת" (שם:ב-ה), עלילת "אישה-אחות" עם אבימלך (שם:ו-יא), הצלחתו הכלכלית של יצחק בגרר (שם:יב-יד), סיפור הבארות (שם:טו-כב), הגילוי השני של ה' ליצחק בבאר-שבע (שם:כג-כה), בואו של אבימלך אל יצחק בבאר-שבע והשבועה ביניהם (שפ:כו-לא), ולסיום, מציאת הבאר (השביעית?) ע"י עבדיו של יצחק וכינוי המקום "באר שבע" (שם:לג).

טרם נעיר על בעיה פרשנית סבוכה המשותפת לכל העלילות הללו, יש לשים לב שכולן כלולות בתוך פרשת מסורה אחת, ובסיומן ישנה פרשה סתומה קצרה המספרת על נישואי עשו ועל מורת רוחם של יצחק ורבקה מכלותיהם החיתיות. מייד אחר כך מתחילה עוד פרשה אחת ארוכה הכוללת את כל עלילת ה'ברכה הגנובה', מה שקדם לה ומה שהשתלשל ממנה, ונשוב להערה זו בהמשך דברינו.

כאמור, ישנה בעיה אחת המסתתרת מאחורי הקלעים במהלך כל עלילות יצחק בגרר. בסצנה האחרונה בפרק כ"ה, יעקב, שהיה כבר יושב אוהלים מנוסה (ראו רד"ק), קנה מאת אחיו, הצייד והאיכר, את זכות הבכורה. כלומר, הבנים גדלו כבר, וכל אחד פנה לדרכו שלו. אך כשהגיע הרעב, הכתוב מתמקד אך ורק ביצחק ובירידתו לגרר, ומתעלם לחלוטין מהבנים. על

* הרב יצחק עתשלו מכהן כראש בית המדרש בישיבת שלהבת בלוס אנג'לס.

אף שאין אזכור של רבקה בעת הירידה לגרר, מתברר

ליצחק טרם היו בנים. כך מובן גם למה הכתוב ממקם את יעקב בבאר-שבע כשהוא עוזב את הבית, שהרי לפי סדר זה איננו יודעים איפה התגוררה המשפחה בשעת גניבת הברכות.

נראה להכניס את סיפורי יצחק בגרר בין פרק כה:כ המתאר את נישואיהם של יצחק ורבקה והיותו בן ארבעים לבין תיאור תפילת יצחק לפני ה', היענות ה' אליו והריונה הקשה של רבקה (שם:כא). כלומר, פרק כ"ו מתאר את קורות יצחק ורבקה באותן עשרים שנות עקרות; בין נישואיהם לבין לידת התאומים.

למה המוקדם מאוחר?

בכל מקום שהראשונים מציעים את הפתרון של "אין מוקדם ומאוחר בתורה" הם גם מציעים טעם למה שינה הכתוב את הסדר והקדים את המאוחר. שאלתנו היא, מה הניע את המקרא להקדים את סיפור לידתם וגדילתם של יעקב ועשו לסיפור הקורות את יצחק בגרר קודם לידתם?

מייד אחרי בשורת פטירתו של אברהם, הכתוב מזכיר את פטירת ישמעאל, יחד עם רשימת תולדותיו שגדלו במשך הזמן ל"נשיאים לאומותם". ברשימה זו פרשת חיי שרה מסתיימת.

כשהבטיח ה' לאברהם בן משרה, ואברהם התחנן: "לו ישמעאל יחיה לפניך" (בר' יז:יח), השיב לו ה': "ולישמעאל שמעתיך... ונתתיו לגוי גדול. ואת בריתי אקים את יצחק" (בר' יז:כא).

מאחר שהכתוב הזכיר את תולדות ישמעאל הוא הציג גם את תולדות יצחק, כמו שהזכיר הכתוב את תולדות יעקב מייד אחרי שהציג את הרשימה של תולדות עשו (בר' לו-לז); להראות שברכת אברהם התקיימה גם לבן שנדחה מהשושלת, וכמובן אצל הבן ממשיך הדרך.

אך למה לא הסתפק הכתוב בהזכרת לידתם, מדוע המשיך ותיאר באריכות את מכירת הבכורה? יושם לב שבכל רשימת "תולדות" בבראשית, יש תהליך של דחייה והמשכיות. למשל, כשהתורה מציגה את תולדות תרח (בר' יא:כז), הכתוב מודיע לנו על בחירתו של אברהם על פני אחיו. הצגת תולדות יעקב ממוקדת בניסיונו של יעקב להכתיר את יוסף בין אחיו. לכן חשוב היה לא רק להציג את רשימת תולדותיו של יצחק, אלא גם את הצעדים הראשונים של דחיית עשו, וזיהויו של יעקב כממשיך דרכו של אברהם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

התאומים, ועד שהם בגרו ובחרו בפרנסתם והתמקחו על הבכורה, הם היו לכל הפחות בני 15. לפי המדרש, נזיד העדשים שהכין יעקב היה מאכל אבלים ליצחק אביו על מות הסב אברהם, ולפי הכרונולוגיה המקראית נפטר אברהם כשנכדיו היו בני 15. מכאן, להציג אישה בת 50, אימא לשני בחורים, כאחות רווקה ולתאר את יצחק כ"מצחק" אותה – אין זה מתאים לגילה ולמעמדה.

אך הקושי מתעצם בסיפור על עימותי יצחק עם הפלשתים. עשו הרי מתואר כ"יָדַע צֵיד" (בר' כה:כז) ומתוך בקשת יצחק לפני מותו, היה כנראה צייד מוצלח. יחסי עשו עם אביו מתוארים כיחסים טובים; עשו מכבד את אביו, אוהב אותו וגם דואג לו. אפילו בשעת כעסו, כשהוא מגלה את מה שעשה לו יעקב, הוא מבטיח "קָרְבוּ יָמֵי אָבִי וְאֶהְרֶגְהָ אֶת יַעֲקֹב אָחִי" (בר' כז:מא). הוא אינו רוצה להעציב את אביו. ומכאן, החיסרון הבולט ביותר בסיפור יצחק בגרר הוא: איפה עשו? למה עשו לא הגן על אביו, למה הוא לא התערב וסייע לו באמצעות קשתו? אפשר היה לצפות שבמהלך הוויכוח בין יצחק והפלשתים יתערב עשו ויסלק את בעלי העימות.

קושי שלישי בפרשתנו, שאינו קשור להיעדר נוכחותם של יעקב ועשו בסיפור על שהתרחש בגרר, מתעורר בפסוק הראשון בפרשת ויצא: "וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע" (בר' כח:י). הרי בסוף סיפורנו יצחק נמצא בבאר שבע, ולא שמענו שעבר מאז למקום אחר. ההנחה של הקורא היא שגניבת הברכות ושילוחו של יעקב לחרן אירעו בבאר שבע. למה אם כן יש צורך לחזור על זיהוי מקום יציאתו?

מוקדם ומאוחר בתורה

בדרך כלל אנו ניגשים לסיפור המקראי בהנחה שהוא מוצג לפנינו לפי סדר הדברים הכרונולוגי. כידוע, ישנם מקומות במקרא שלהנחה זו אין בסיס. הדוגמה הבולטת ביותר היא בפרק א' במדבר. שם כתוב שהאירוע התרחש בחודש השני לשנה השנית לצאתם מארץ מצרים, ואילו בפרק ט' במדבר ה' דיבר אל משה בחודש הראשון בשנה השנית לצאתם ממצרים כדי לצוותו על הפסח. המחלוקת בין רש"י וראב"ע כנגד רמב"ן בעניין סדר הדברים בהר סיני (עי' רמב"ן וראב"ע בתחילת פרשת יתרו) ידועות, אך גם רמב"ן מודה שבסיפורי חיים ככלל, המקרא מסיים את סיפור חייו של דמות אחת ואח"כ מפנה את תשומת לבו לדמות הבאה, על אף החריגה מהסדר הכרונולוגי. למשל, התורה מספרת על מותו של אברהם (בר' כה:ח) ומסיימת את סיפור חייו לפני שהיא מדווחת על לידתם של יעקב ועשו (שם:כה-כו), על אף שהם נולדו בחייו.

אם כן, נראה להציע שהמסופר בפרשתנו בפרק כ"ו קדם ללידת הבנים, והתרחש במהלך עשרים שנות העקרות של רבקה.

תיאור קורות יצחק בגרר מתאים לגבר צעיר וחזק, הנשוי לצעירה יפיפייה, והם טרם נתברכו בבנים. בתקופה זו ניתן להציג את רבקה כאחות רווקה, ואת יצחק ככזה שחייב (ויכול) להתעמת עם הפלשתים כשהוא לבדו. הנחה זו מבהירה לנו גם למה אבימלך, שביקש שבועה מאברהם לדורות, ביקש רק הבטחה אישית מיצחק ולא כלל את דורות ההמשך, שהרי